

De muntvondst De Mortel (Gemert) 2015, verborgen begin twaalfde eeuw. Een vroeg bewijs van gemengde circulatie

Jos Benders, Bouke Jan van der Veen & Steef van Creij

Eind januari 2015 werden in De Mortel (gemeente Gemert) vijf munten gevonden: eerst twee Keulse penningen en één Utrechtse, en enkele dagen later nog een Utrechtse en een Luikse. De munten werden verspreid aangetroffen op een oppervlakte van ongeveer twee vierkante meter. De grond was verploegd, en bovendien leek er grond uit een nabij gelegen sloot te zijn gestort. Qua periode passen de munten goed bij elkaar. Er hoeft dan ook nauwelijks aan te worden getwijfeld dat de munten oorspronkelijk bij elkaar hoorden en samen zijn gedeponerd of verloren.

De samenstelling is als volgt.

Utrecht

Burchard (1099-1112)

Fig. 1

Omschriften niet leesbaar

Ilisch 10.31

0,48 g; 13,4 mm

Fig. 2

Omschrift voorzijde niet leesbaar

+T.....T..

Ilisch 10.31

0,41 g (uitgebroken; ca. 0,5 g indien compleet; 13,9 mm (breedste kant)

Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 102 (2015), 97-102.

Luik

Otbert (1091-1119)

Fig. 3

Aanziende bisschop met krullend haar en drie ringen op de kraag van zijn kazuifel; links van zijn hoofd een ring en twee punten; de bisschop houdt een kromstaf in zijn rechterhand

vz E[R]TVS....

Kerkgebouw met lelie op het dak

kz EOD....

Dengis –; Ilisch –

0,55 g (licht uitgebroken); 14 à 14,3 mm

Keulen

Frederik I van Schwarzenburg (1100-1131)

Fig. 4

vzP.... / PIVS

kz ...O-S-COL...

Dannenberg 420; Hävernick 431

1,49 g; 19,7 mm

Fig. 5

vzC.... / PVIS

kz IIIA.....

Lückger 114b

1,34 g; 19,6 mm

Aan de hand van deze munten is de *terminus post quem* (TPQ) te bepalen. Het type van bisschop Burchard van Utrecht is eerder aangetroffen in de vondsten Stora Frigaard (TPQ 1106) en Praag (TPQ 1107) (Ilisch, 1997-98: 150), en is dus uiterlijk in 1106 geslagen.

De munt van de Luikse bisschop Otbert is, voor zover bekend, een unicum. Het overzichtswerk van Dengis bevat 37 typen (waarvan 4 obolen), terwijl de bisschop 28 jaar regeerde. De gevonden penning is gezien zijn massa van 0,55 g waarschijnlijk een product van een muntverzwakking gedurende Otberts episcopaat. Penningen met een dergelijke massa dateert Dengis vanaf 1096 (2006: 110-112).

De penningen op naam van de Keulse aartsbisschop zijn volgens Hävernich het eerste type van de vier typen die hij kende. De beeldenaar op de voorzijde is geënt op een munt van Frederiks voorganger. In dat geval ligt aanmunting in het eerste decennium van de twaalfde eeuw voor de hand. Het type met de foute spelling PVIS op de voorzijde (Lückger 114b) kan een navolging zijn, die dan later moet zijn geslagen dan het origineel.

Met zekerheid ligt de TPQ in 1100, het eerste regeringsjaar van aartsbisschop Frederik van Keulen. De vondst kan vrij kort daarna zijn verborgen: de Utrechtse munten dateren van uiterlijk 1106 en de Luikse zal na 1096 zijn geslagen. In dat geval waren alle vijf munten pas kort in omloop. Het is echter ook mogelijk dat de munten geruime tijd hebben gecirculeerd voordat ze werden verborgen. Het aantal munten in de vondst is immers gering, en in deze periode is sowieso nauwelijks gemunt. Tenslotte is dit de vroegste Nederlandse vondst waarin munten van Burchard zijn aangetroffen: tot nu toe waren die alleen bekend als losse vondsten.

Uit deze periode zijn, afgezien van losse vondsten, uit de periode rond het jaar 1100 nauwelijks muntvondsten bekend uit de Nederlanden en het aangrenzende Rijnland (Haeck, 2012: vondsten 173, 179 & 192). Schriftelijke documenten met gegevens over de muntcirculatie in de regio van de vondst ontbreken zelfs geheel (<http://resources.huylgens.knaw.nl/retroboeken/obnb>). Met het verlenen van het muntrecht aan geestelijke instanties en later wereldlijke heren ontstonden penningen van uiteenlopende massa. In de loop van de elfde eeuw wordt dit ook in Neder-Lotharingen zichtbaar: het tijdperk van de regionale penning is aangebroken.

De vondst De Mortel 2015 wijst erop dat er in dit gebied begin twaalfde eeuw al sprake was van een gemengde circulatie: de Keulse penningen zijn met 1,34 en 1,49 g beduidend zwaarder dan die uit Luik en Utrecht (de Luikse exemplaren genoemd door Dengis wegen in de regel tussen de 0,75 en 0,80 g; Ilisch rapporteert een range van 0,62-0,81 g voor type 10.31). De vondst De Mortel 2015 is (vooralsnog?) het vroegste bewijs van een gemengde circulatie op het huidige Nederlandse grondgebied (een recent opgegraven muntvondst in Geldermalsen (Van der Veen 2015) is op zijn vroegst in 1113 begraven (Allen

2016); volgens Martin Allen (e-mail 18 oktober 2015) zijn de daar aangetroffen Engelse pennies (Allen, 2016) naar de huidige inzichten voor het eerst in 1113 geslagen). De samenstelling van de vondst De Mortel 2015 geeft mooi weer dat de vondstlocatie is gelegen tussen Keulen, Luik en Utrecht.

Eindnoot

Met dank aan Martin Allen, Hendrik De Backer, Peter Ilisch, Erik van der Kam, Geertrui Van Synghel (Huygens ING) en René Wijnaerts (fotograaf) voor hun hulp bij het tot stand komen van dit artikel.

Vergrote afbeeldingen

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Referenties

- M. Allen (2016) The mints and moneyers of England and Wales, 1066-1158: addenda and corrigenda *British Numismatic Journal* 86
- J.-L. Dengis (2006) *Les Monnaies de la Principauté de Liège ; I. De Notger à Henri de Gueldre (972-1274)* (Wetteren: Moneta)
- A. Haeck (2012) *Middeleeuwse munten van de vroegere Belgische vorstendommen en heerlijkheden in vondsten (750-1433)* (Dilbeek: eigen beheer)
- W. Hävernich (1935) *Die Münzen von Köln; Die königlichen und erzbischöflichen Prägungen der Münzstätte Köln, sowie die Prägungen der Münzstätten des Erzstifts Köln vom Beginn der Prägung bis 1304* (Keulen: Paul Neubner)
- P. Ilisch (1997-98) Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen I: Die Münzprägung in den Räumen Utrecht und Friesland im 10. und 11. Jahrhundert *JMP* 84-85
- P. Ilisch (2014) Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen II: Die Münzprägung im sudwestlichen Niederlothringen und in Flandern im 10. und 11. Jahrhundert *JMP* 100 Special
- H.J. Lückger (1939) *Die Münzen von Köln; Nachträge und Berichtigungen zu Band I des Kölner Münzwerks* (München: Kress und Hornung)
- B.J. van der Veen (2015) Munten: bisschoppen en graven, koningen en muilezels, in J. van Renswoude & M. Schurmans *Handel, ambachtelijke activiteiten en bewoning langs de rivier De Linge in de Vroege en Volle Middeleeuwen. Opgraving Geldermalsen-Stationslocatie, 179-196* (Amsterdam: VUhs archeologie)